

**Turkiston General-Gubernatorligi va Uning Viloyatlari: Siyosiy
Boshqaruv Tarixi va Ta'siri**

Muhammadsharipov Xurshidbek

*- Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti Namangan filiali, kunduzgi
ta'lim, tarix (mamlakatlar va yo'nalishlar bo'yicha) fakulteti, 3-bosqich
talabasi.*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Turkiston General-Gubernatorligining tashkil etilishi, uning siyosiy boshqaruv tizimi va viloyatlarining tuzilishi tahlil qilinadi.*

Kalit so'zlar: *Turkiston General-Gubernatorligi, Rossiya imperiyasi, siyosiy boshqaruv, viloyatlar, iqtisodiy ta'sir, mustamlakachilik, milliy ozodlik harakati, Farg'ona viloyati, Sirdaryo viloyati.*

XIX asrning ikkinchi yarmida Rossiya imperiyasining Osiyo mintaqasiga kirib kelishi va bu hududlarda o'z hukmronligini o'rnatishi tarixiy jarayonlarning muhim burilishlaridan biri bo'ldi. Turkiston General-Gubernatorligi 1867-yilda Rossiya imperiyasi tomonidan tashkil qilingan bo'lib, uning tarkibiga hozirgi O'zbekiston, Qozog'iston, Tojikiston (Turkmaniston) va Qirg'izistonning bir qismi kirgan. Turkiston General-Gubernatorligining tashkil qilinishi bilan Rossiya imperiyasi mintaqadagi siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy hayotni nazorat qilishga intildi.¹

Turkiston General-Gubernatorligi 1867 yilda Rossiya imperiyasi tomonidan tashkil qilingan bo'lib, uning tarkibiga hozirgi O'zbekiston, Qozog'iston, Tojikiston va Qirg'izistonning bir qismi kirgan.² General-gubernatorlikning tashkil etilishi Rossiya imperiyasining Osiyoni nazorat qilish

---

¹ Becker, S. A. (1968). *Russia's Protectorates in Central Asia: Bukhara and Khiva, 1865-1924*. Harvard University Press.

² Holquist, P. (1997). *To Count, to Extract, and to Exterminate: Population Statistics and Population Politics in Late Imperial and Soviet Russia*. Cornell University Press.

istagi va strategik jihatdan kuchliroq mavqega ega bo'lishi bilan bog'liq edi. Turkiston General-Gubernatorligining boshqaruv markazi Toshkent shahri bo'lib, u orqali butun mintaqaning siyosiy va iqtisodiy faoliyati boshqarilgan. General-gubernatorlikni boshqarish jarayoni imperiya tomonidan tayinlangan general-gubernatorga yuklangan edi. Dastlab, Konstantin Petrovich fon Kaufman Turkistonning birinchi general-gubernatori sifatida tayinlandi va u mintaqada katta ta'sirga ega bo'ldi.

Turkiston General-Gubernatorligi tarkibida bir nechta viloyatlar tashkil etilgan bo'lib, ularning eng asosiylari quyidagilardan iborat edi:

Sirdaryo viloyati: Bu viloyat Amudaryo va Sirdaryo orasidagi hududlarni o'z ichiga olgan bo'lib, hozirgi O'zbekiston va Qozog'istonning bir qismi bilan chegaradosh edi.

Farg'ona viloyati: Qo'qon xonligining tugatilishi va bu hududlarning Rossiya imperiyasi tarkibiga qo'shilishi bilan tashkil qilingan. Farg'ona vodiysi o'zining qishloq xo'jaligi va ip gazlama sanoati bilan mashhur bo'lgan.

Yettisuv viloyati: Qozog'istonning janubiy hududlarini qamrab olgan bu viloyat, chor Rossiyasi uchun strategik jihatdan muhim ahamiyatga ega bo'lgan.

Zarafshon okrugi: Samarqand va uning atrofidagi hududlar Zarafshon okrugi deb atalgan. Samarqand Rossiya imperiyasi uchun iqtisodiy va madaniy markaz sifatida muhim ahamiyatga ega bo'lgan.³

Kaspiyorti viloyati: Hududi hozirgi Turkmaniston hududining ko'p qismini va Kaspiy dengizi bo'yidagi ayrim hududlarni o'z ichiga olgan. Bu viloyat Rossiyaning O'rta Osiyoga kirib kelishi va hududni nazorat qilish yo'lidagi muhim ma'muriy birlik edi.

Turkiston General-Gubernatorligi Rossiya imperiyasining boshqa hududlari kabi markazlashgan boshqaruv tizimiga ega edi. Boshqaruv tizimida general-gubernator markaziy rol o'ynab, imperiya hukmronligining amaliyotini o'tkazuvchi vakil sifatida faoliyat yuritgan.

---

³ Pierce, R. A. (1960). *Russian Central Asia, 1867-1917: A Study in Colonial Rule*. University of California Press.

Quyida Turkiston General-Gubernatorligi boshqargan gubernatorlarning ketma-ketligi keltirilgan:

№	Gubernatorning Ismi	Boshqaruv davri
1	Konstantin Petrovich fon Kaufman	1867–1882
2	Mikhail Grigorievich Cherniaev	1882–1884
3	Nikolay Grigorievich Obleukhov	1884–1889
4	Aleksey Borisovich Vrevsky	1889–1898
5	Sergei Mikhailovich Dukhovsky	1898–1901
6	Nikolay Alexandrovich Ivanov	1901–1904
7	Dmitry Ivanovich Subbotich	1904–1905
8	Nikolay Konstantinovich Tevyashov	1905–1906
9	Pavel Ivanovich Mishchenko	1906–1908
10	Aleksey Nikolaevich Kuropatkin	1908–1914
11	Aleksey Sergeyevich Dobyshinskiy	1914–1917

General-gubernatorga turli idoralar, harbiy garnizonlar va mahalliy ma'muriyatlar bo'ysungan. Viloyat darajasidagi boshqaruv esa har bir viloyat uchun tayinlangan harbiy gubernatorlar tomonidan amalga oshirilgan. Ular mintaqadagi ijtimoiy tartibni saqlash, soliqlarni yig'ish va Rossiya imperiyasi manfaatlarini himoya qilish bilan shug'ullangan. Mahalliy aholining boshqaruvda ishtiroki esa cheklangan edi.⁴ Rossiya imperiyasi mahalliy elita bilan hamkorlik qilib, ular orqali o'z siyosatini o'tkazishga harakat qilgan bo'lsa-da, ko'p hollarda mahalliy aholi huquqlari e'tiborsiz qoldirilgan. Turkiston General-Gubernatorligi tashkil topishi bilan mintaqada qator ijtimoiy va iqtisodiy o'zgarishlar yuz berdi. Rossiya imperiyasi hududlarni o'zlashtirish jarayonida yo'llar, temir yo'llar va boshqa infratuzilma ob'ektlarini rivojlantirdi.⁵ Bu, bir tomondan, mintaqaning

⁴ КОТЮКОВА, Т. В. (2018). Алексей Николаевич Куропаткин-последний туркестанский генерал-губернатор. *Мир политики и социологии*, (2), 27-50.

⁵ Почекаев, Р. Ю. («... Ябедный контроль...»: туркестанский генерал-губернатор КП фон Кауфман и государственный контроль. *Новое прошлое/The New Past*, (1), 72-89.

iqtisodiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatdi. Masalan, paxta sanoati keng rivojlanib, Turkiston Rossiya uchun xomashyo manbaiga aylandi.

Ammo, bu o'zgarishlar bilan birga mahalliy aholi uchun turli muammolar yuzaga keldi. Rossiya imperiyasi tomonidan joriy etilgan yangi soliq tizimi, majburiy mehnat va boshqa qattiq siyosatlar aholining ijtimoiy sharoitlarini og'irlashtirdi. Paxta plantatsiyalari kengayishi bilan bog'liq ravishda yer resurslarining kamayishi va suv resurslaridan foydalanish cheklovlari mahalliy dehqonlarning noroziligini kuchaytirdi. Rossiya imperiyasining Turkiston General-Gubernatorligi orqali olib borgan siyosiy boshqaruvi mintaqada milliy o'zlikni anglash jarayonlariga ham ta'sir ko'rsatdi. XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Turkistonda milliy ozodlik harakatlari kuchayib bordi.⁶ Bu harakatlar asosan Rossiya mustamlakachilik siyosatiga qarshi bo'lib, milliy davlatchilikni tiklashga intilgan edi. Xususan, 1916 yilgi qo'zg'olon mintaqada Rossiyaga qarshi norozilikning yuqori cho'qqisi hisoblanadi. Qo'zg'olon chor hukumati tomonidan bostirilgan bo'lsa-da, bu mustamlakachilikka qarshi kurashning yangi bosqichini boshlab berdi.

Xulosa: Rossiya imperiyasining (O'rta) Osiyoni nazorat qilish istagi va strategik jihatdan kuchliroq mavqega ega bo'lishi bilan bog'liq edi. Turkiston General-Gubernatorligi mintaqadagi siyosiy va iqtisodiy hayotga chuqur ta'sir ko'rsatgan. Rossiya imperiyasi tomonidan joriy etilgan yangi boshqaruv tizimi va iqtisodiy siyosatlar mahalliy aholi hayotini o'zgartirgan. Shunga qaramay, mintaqada milliy ozodlik harakatlari kuchayib, mustaqillik uchun kurash jarayonlari boshlangani bu davrning siyosiy merosini belgilab berdi.

Foydalanilgan Adabiyotlar:

1. Becker, S. A. (1968). *Russia's Protectorates in Central Asia: Bukhara and Khiva, 1865-1924*. Harvard University Press.

---

⁶ Тимошевская, А. Д. (2014). Создание Туркестанского генерал-губернаторства и формирование его полицейской системы во второй половине XIX-начале XX в. *Труды Академии управления МВД России*, (4 (32)), 92-96.

2. Holquist, P. (1997). *To Count, to Extract, and to Exterminate: Population Statistics and Population Politics in Late Imperial and Soviet Russia*. Cornell University Press.
3. Pierce, R. A. (1960). *Russian Central Asia, 1867-1917: A Study in Colonial Rule*. University of California Press.
4. КОТЮКОВА, Т. В. (2018). Алексей Николаевич Куропаткин-последний туркестанский генерал-губернатор. *Мир политики и социологии*, (2), 27-50.
5. Почекаев, Р. Ю. (2021). «... Ябедный контроль...»: туркестанский генерал-губернатор КП фон Кауфман и государственный контроль. *Новое прошлое/The New Past*, (1), 72-89.
6. Тимошевская, А. Д. (2014). Создание Туркестанского генерал-губернаторства и формирование его полицейской системы во второй половине XIX-начале XX в. *Труды Академии управления МВД России*, (4 (32)), 92-96.